

בשורת הזרע לאברהם

הולך ערירי", והנה בן ביתי יורש אותי, ולמה לא האמין בנבואה הראשונה כאשר יאמין בזאת! והתשובה, כי הצדיקים לא יאמינו בעצמם בחטאם בשגגה, וכתוב (ירמיה יח ט): "רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ושב הגוי ההוא ועשה הרע לפני ונחמתי על הטובה". והנה ראה עצמו בא בימים ולא נתקיימה נבואתו, וחשב כי חטאיו מנעו הטוב. ואולי חשב עתה פן יענש על הנפשות שהרג כדברי רבותינו (ב"ר מד ה). וכלשון הזה אמרו בבראשית רבה (עו ב): "ויירא יעקב מאד ויצר לו" - מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה וכו'.

4. (ו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה - פירש רש"י: הקב"ה חשב לו צדקה וזכות על האמונה שהאמין בו. ואיני מבין מה הזכות הזאת, למה לא יאמין באלהי אמן, והוא הנביא בעצמו, ולא איש אל ויכזב. ומי שהאמין לשחוט את בנו היחיד האהוב ושאר הנסיונות, איך לא יאמין בבשורה טובה?! (1) והנכון בעיני כי יאמר שהאמין בה' וחשב כי בצדקו של הקב"ה יתן לו זרע על כל פנים, לא בצדקת אברם ובשכרו, אעפ"י שאמר לו "שכרך הרבה מאד", ומעתה לא יירא פן יגרום החטא... (2) או יאמר כי אברהם האמין שיהיה לו זרע יורש על כל פנים, והקב"ה עוד חשב לו ההבטחה הזו שהבטיחו צדקה, כי בצדקת ה' יעשה כן, כמו "אלהים חשבה לטובה" (להלן נ כ).

4. משך חכמה בראשית פרק טו

(א) אל תירא אברם - יתכן כי אנשי סדום היו "רעים וחטאים", ואם היו גולים מארצם הטובה כאשר היה המנהג למנצחים הקדמונים להעביר את העם מארצם, הלא סר חטאתם כי נצרפו בכור העוני, "ואין ארי נוהם מתוך קופה של תבן וכו'". אבל עכשיו ראה כי לא התעוררו מעצמם לפעולות הרחמים כאשר ריחם עליהם אברהם, רק הוסיפו עושק ואכזריות חמה, לכן ירא לנפשו כי הצלתו אותם היתה סבה כי יישארו ברעתם וזדון לבם, לכן אמר: "אל תירא אברם".

5. אברבנאל בראשית פרק טו

(ג) ויאמר אברם - פעמים רבות יקרה לאדם הענו, שיבוש ויכלם מלשאל שאלה מאדניו בפירוש וישאלה ברמיזות, ואם האדון לא יבין רמיזותיו או לא ישיב עליהם, אז יצטרך השואל לשאול בדבור שני אותה שאלה בפירוש.

6. אור החיים בראשית פרק טו

(ג) ויאמר אברם הן לי וגו' - קשה, א' - איך יוכל לומר "לא נתת לי זרע", והלא כבר הבטיחו ואמר לו (לעיל יג טז): "ושמתי זרעך כעפר הארץ", ומה לו לפקפק ח"ו בדברי ה'?! ב' - אומרו "הן לי", היה לו לומר "הן לי לא נתת לי" ג' - צריך לדעת הכוונה באומרו "והנה בן ביתי יורש", אחר שאין לו זרע, מה לי אם יורש אותו בן ביתו או אחר? אכן כונת הכתוב היא על זה הדרך, שלהיות שבשורת הזרע שאמר לו ה' אמר כעפר הארץ, ודבר ידוע כי הנמשלים לעפר הארץ הם בני אדם הבזויים והפחותים שאין בהם נפש קדושה, על דרך אומרו (קהלת ג): "רוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ", והם הנקראים עמי הארץ, ובני אדם כאלו לא יתמלא רצון הצדיקים בהם, לזה אמר אברהם "הן לי" וגו', פירוש דבר השוה לי לא נתת זרע. ולזה השיבו ה' ואמר לו: "ספור הכוכבים כה יהיה זרעך", והם הצדיקים המשולים לכוכבים, דכתיב (דניאל יב): "ומצדיקי הרבים ככוכבים", ובזה נחה דעתו...

1. בראשית פרק טו

(א) אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחנה לאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד: **(ב) ויאמר אברם אדני ה' מה תתן לי ואנכי הולך ערירי** וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר: **(ג) ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי**: **(ד) והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך**: **(ה) ויוצא אתו החוצה ויאמר הקטן נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך**: **(ו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה**:

2. רש"י בראשית פרק טו

(א) אחר הדברים האלה - כל מקום שנאמר 'אחר' - סמוך, 'אחרי' - מופלג. **אחר הדברים האלה -** אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים, והיה דואג ואומר 'שמא קבלתי שכר על כל צדקותי', לכך אמר לו המקום: "אל תירא אברם אנכי מגן לך" - מן העונש, שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת, ומה שאתה דואג על קבול שכרך, "שכרך הרבה מאד": **(ב) הולך ערירי -** מנחם בן סרוק פירשו לשון יורש, וחבר לו (מלאכי ב יב) "ער וענה", ערירי בלא יורש, כאשר תאמר (איוב לא יב) "ובכל תבואתי תשרש" - תעקר שרשיה, כך לשון ערירי חסר בניים... ולי נראה "ער וענה" מגזרת (שיר השירים ה ב) "ולבי ער", וערירי לשון חורבן, וכן (תהלים קלו ז) "ערו ערו", וכן (חבקוק ג יג) "ערות יסוד"... **ובן משק ביתי -** כתרומו, שכל ביתי נוזן על פיו, כמו (בראשית מא מ): "ועל פיד ישק", אפטרופוס שלי, ואלו היה לי בן, היה בני ממונה על שלי: **דמשק -** לפי התרגום מדמשק היה, ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק. ובתלמוד דרשו נוטריקון: דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים: **(ג) הן לי לא נתת זרע -** ומה תועלת בכל אשר תתן לי: **(ה) ויוצא אתו החוצה -** לפי פשוטו, הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים. ולפי מדרשו, אמר לו: 'צא מאצטגנינות שלך, שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן - אברם אין לו בן, אבל אברהם יש לו בן, וכן שרי לא תלד, אבל שרה תלד. אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל'. **דבר אחר -** הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים, וזהו לשון הבטה מלמעלה למטה: **(ו) והאמן בה' -** לא שאל לו אות על זאת, אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו "במה אדעי". **ויחשבה לו צדקה -** הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו.

3. רמב"ן בראשית פרק טו

(א) אל תירא אברם - היה מתירא משני דברים: (1) מן המלכים פן ירבו צבאותם עליו, הם או העומדים תחתם, ובמלחמה ירד ונספה, (2) או יומו יבא למות בלא זרע, והבטיחו כי הוא יהיה מגן בעדו מהם, ועוד יהיה שכר לכתו עם ה' הרבה מאד: **(ב) ויש עליך לשאול,** שכבר נאמר לו לאברהם (לעיל יג טו): "כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם ושמתי את זרעך כעפר הארץ", ואיך יאמר עתה "ואנכי

ואומר "והנה בן ביתי יורש אותי", תתפרש בשני דרכים, הא' - שאם לא יתן לו אלא כעפר, יותר יבחר לבן ביתו לירש אותו, להיותו תלמידו החביב לו, ממה שירשנו בן שאינו הגון, ומצינו שעשו כיוצא בזה אנשי מעשה מבני ישראל המה. והב' - על זה הדרך, כי מלבד שהיה מצטער על הזרע, גם היה מצטער על דברת הבן בית שהיה אומר כי הוא היורש, וזה הוא שיעור הכתוב, והנה, פירוש לפי שעה הוא אומר יורש אותי, ואיך יטב ביום טובה לבבו בשמעו את הדברים מבן ביתו. ומצאתי לרז"ל (שם פמ"ד) שאמרו מעין זה, שפירשו שבקש אברהם ללכת עירי ולא יהיו לו בנים שאינם מהוגנים:

7. רש"י הירש בראשית פרק טו

(ד) ממעיך - לא "חלציד" או "ירכיד". חלצים וירכים הם חלקים חמריים גרידא של הגוף, ואילו המעים הם משכן הרגשות, בייחוד של השתתפות בצער והמייית רחמים. הרי זו מידה יהודית מובהקת, והיא נחלת כל זרע אברהם (עי' יבמות עט ע"א). אפשר ללמד תורה לאחרים ולמסור להם ערכי רוח, אך קשה לשנות ולזכך את האופי, כי מקור המידות והתכונות הוא בעיקר ממעי אבות. אדם ניכר במידותיו ובתכונותיו, לאו דוקא בשכלו, ובנים חייבים תודה להוריהם על מה שירשו "ממעיהם". גם זרע כנען יכול להוסיף דעת ולהתחנך לקיום מצוות, אך א"א לחנך אדם להיות בעל רגש יהודי אנושי. הרגש היהודי עובר בירושה ממעי אברהם אבינו, והקב"ה השתית את בניין עמו על יסוד הנטייה שיש בו מלידה: להתנדב בשמחת לבב לכל מעשה מוסרי וטוב.

8. בעל שם טוב בראשית פרשת לך לך

הבט נא השמימה וספור הכוכבים.. כה יהיה זרעך - בשם הבעל שם טוב הקדוש ז"ל שפירש, שכמו שהכוכבים נראים למטה קטנים ולמעלה בשמים הם גדולים מאוד, כן בני ישראל נראים קטנים למטה בעולם הזה, ובעולם העליון הם גדולים למאוד.

9. עבודת ישראל בראשית פרשת לך לך

והאמין בה' ויחשבה לו צדקה - יש לומר שאברהם בעצמו חשב זה להקב"ה לצדקה שעשה עמו שנתן לו שכל להאמין בה' אחד. וקרוב לזה פירוש הפסוק (דברי הימים א כט יא): "לך ה' הממלכה", ולא כתיב 'המלוכה' אלא 'הממלכה', דהיינו גם כן שדוד המלך ע"ה אמר: "לך ה'" - שהכל שלך הוא, אפילו מה שממליכים אותך הוא מכח שלך, כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל.

10. גבורות ה' למהר"ל פרק ו

ורמז במלה הזאת שאמר "אנכי מגן לך" מדריגת אברהם שהוא מגן, כמו שאנו אומרים עליו "מגן אברהם" יותר מן שאר אבות, וזה מפני כי אברהם הוא יסוד הראשון לכל, והיסוד הוא הדבר שיותר בחוזק ותוקף בעבור שהוא יסוד הבנין, ואין מי שיוכל לעקור היסוד, ואין לך יסוד יותר מן אברהם...

11. הרב אברהם אלימלך בידרמן שליט"א לך לך

בפרשה: "הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספר אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך", ביאור נפלא ביאר הגה"ק רבי מאיר שפירא מלובלין זצוק"ל (בספרו אמרי דעת), שהרי כל בר דעת יודע שאי אפשר לאדם לספור ולידע מנין הכוכבים, ומי"מ כאשר אך שמע אברהם את ציווי הבורא "ספור הכוכבים", מיד החל לספורם בלא לחשוב חשבונות הרי ממילא לא

כתוב במדרש (בר"ר לט ט), אמר רבי לוי: שתי פעמים כתיב "לך לך" ("לך לך מארצך" ו"לך לך אל ארץ המוריה" בנסיון העקידה), ואין אנו יודעים איזו חביבה אם השנייה אם הראשונה... (ומסיק שם שהשנייה חביבה יותר), וידועה התמיהה כיצד יעלה על הדעת לומר ש"לך לך מארצך" חשוב יותר מנסיון העקידה! כיצד אפשר לדמות 'גלות' לשחיטת בנו יחידו שנולד לעת זקוניו, ובפרט ששם כתוב: "ואגדלה שמך והיה ברכה" וכו', ובעקידה לא הובטח לו מאומה! וביאורו, שאעפ"כ היציאה מעמקי שאול, לעזוב את בית אביו, לשכוח מכל עברו, לעזוב את הדרכים שהורגל בהם ולקפוץ לתוך ים התורה והעבודה, קשה לו לאדם כהנה וכהנה, ולכן יש מקום לומר שנסיון זה חביב מנסיון העקידה כשכבר היה במצב טוב וראוי (אין לנו כל השגה באברהם אבינו, אך הלימוד הנוגע אלינו אמרנו).

12. דף על הדף סוטה דף לא עמוד א

בספר חיים וחסד מהרה"ק ר' חייקל מאמדור זצ"ל מתלמידי הרב ר' בער זי"ע בפרשת צו כותב: מכל האבות לא נקרא "אוהבי" אלא אברהם (ישעיה, מא, ח), כי הוא נולד מתרח שהיה שקוע בעומק הקליפה, והיה צריך גבורה יתירה מיוחדת במינה בכדי להמשיך את החלק האב שבו ולהפכה לקדושה. וזה גורם למעלה תענוג ונחת רוח מיוחדת, מה שאין כן בשאר האבות שנולדו בקדושה ולא היתה להם עבודה כזאת כלל, עכלה"ק. ואולי זה מה שאומר המדרש בפרשת לך לך עה"פ "ואעשך לגוי גדול": זה שאומרים אלקי אברהם וכו', יכול יהיו חותמין בכולן? תלמוד לומר "והיה ברכה" - בך חותמין ולא בהם. פירוש, שחותמין באברהם. ואמרו רבותינו שזה הולך על דור יתום הזה, דור של עקבתא דמשיחא, שחותמין באברהם. ואולי, כיון שיש עומק הקליפה בדור הזה, וכשעובדים להפך קצת מהקליפה לקדושה, זה גורם לתענוג למעלה ונחת רוח מיוחדת, בחינת אברהם "אוהבי" (וללוי אמר).

13. משנה שכיר בראשית פרשת לך לך

והיה ברכה - פירש רש"י: יכול יהא חותמין בכולן? ת"ל "והיה ברכה" - בך חותמין ולא בהן. ונראה לי דהנה ידוע שאפילו אדם שהוא גדול בתורה או בעבודה אינו בטוח שלא יחטא עוד, כמו שאיתא במס' אבות (פ"ב מ"ד): ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, אבל איתא שם (בפ"ה משנה יח) שהמזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, והנה אברהם היה מזכה את הרבים ע"י הגמילות חסדים שעשה (כדאיתא במס' סוטה י ע"ב: כיצד? לאחר שנתן לאורחים לאכול, אמר להם: הודו ושבחו וברכו למי שאמר היה העולם). וזה שאמר יכול יהיה חותמין בכולן? ר"ל שיכול שכל מי שהוא גדול בתורה או בעבודה או בגמ"ת, יהיה בטוח שיחתום ויסיים חיותו כמו שהתחיל! לכן אמר 'בך חותמין', ר"ל שרק עם גמילות חסדים שכמותך יהיה בטוח שיסיים חיותו כמו שהתחיל, כי על ידי גמילות חסדים כזה שע"י שהוא מזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, ולא בהם, ר"ל שמי שהוא גדול רק בתורה ובעבודה אינו בטוח שיסיים חיותו כמו שהתחיל, ודו"ק, ע"כ ממות"ז הגה"ק ר' מנחם כ"ץ פרוסטיץ זצ"ל, אבדק"ק צעהלים.